

Roku 2012 identifikoval Jiří Just inventárně již řadu let známý anonymní tisk bez titulního listu s in-
cipitem *První díl Knih služby Slova Božího*¹ se spisem bratrského biskupa Jana Augusty (1500-1572) známým jako *Summovník*. Jde o rozsáhlou postilu obsahující výklady nově vybraných perikop pro osobitě koncipovaný liturgický rok. Pod citovaným knihopisným názvem se skrývají dva díly, přičemž první o 252 foliích je věnován období od 1. neděle předadventní do 4. neděle po Třech králich (zvané »O životu Kristovu«) a druhý čítající 356 folií pokrývá dobu od 1. neděle v Devítíniku (»O pokřtění Pána Krista«) až do svatodušního úterý. Toto – v očích badatelů o historii Jednoty bratrské takřka legendární – dílo bylo do té doby považováno za ztracené, jeho objev tedy znamenal zásadní průlom ve výzkumu bratrských dějin, a to nejen na poli homiletiky a liturgiky. Proto plánovali čeští augustovští badatelé věnovat tomuto tisku samostatnou monografii.² Záhy se však ukázalo, že téma je natolik rozsáhlé a ukazuje tolik dalších důležitých otázek a směrů dosud nepodniknutého výzkumu, že bylo rozhodnuto zaměřit se na *Summovník* v jednotlivých drobnějších – a o to snad aktuálnějších – studiích, které ve své posloupnosti chtějí tvořit souvislý diskurs na téma bratrské homiletiky, liturgie a hymnografie doby Augustovy. Některá prvotní zjištění byla již v minulých letech publikována a bude na ně odkázáno níže, touto studií se však snažíme poprvé otevřít detailnější pohled na kontext bádání o nově objeveném tisku.

Hlavními otázkami, jež si předkládaná studie klade, jsou problém recepce *Summovníku* v rámci historiografického bádání, vývoj interpretace jeho obsahu i poslání a snaha o objasnění nejasností spjatých s datací tohoto spisu, a to jak verze tištěné, tak případných rukopisných variant.

Z kodikologického hlediska nám *Knihy služby Slova Božího* nabízejí – při absenci údajů o tiskaři i místě a roku vydání – řešení problému datace rozbořením filigránů. Kompletní exemplář Národní knihovny České republiky se signaturou 54 B 5 obsahuje opakovaně filigrán se znakem Starého Města pražského (ukazující na papír pocházející z nejstarší staroměstské papírny),³ jenž se dochoval k roku 1569 (➤ obr. 1).⁴ Přesnou variantu druhého vodoznaku s jednoduchým příčným pruhem se sice dosud nepodařilo určit, přesto však filigrán pražské papírny jasně odkazuje k období kolem roku 1570, o němž jsou v souvislosti s tiskem *Summovníku* zprávy z bratrských pramenů (viz níže). Tentýž exemplář má navíc na přední des-

¹ *První díl Knih služby Slova Božího*, s. l. s. a., viz *Knihopis*, č. 4055, https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000006365&local_base=KPS.

² Srov. JUST, Jiří: *Internace Jana Augusty na Křivoklátku jako příklad konfesního násilí a problém její interpretace*, in: *Folia historica Bohemica* 30, 2015, č. 1, s. 42, pozn. 45.

³ ZUMAN, František: *Papír. Historie řemesla a výrobní techniky*, [Praha] 1983, s. 54-57.

⁴ BRIQUET, Charles-Moise: *Les Filigranes. Dictionnaire historique des Marques du Papier*, sv. 1, Leipzig 1923, s. 177, č. 2325; *Wasserzeichensammlung Piccard*, č. 106193, <https://www.piccard-online.de/detailansicht.php?PHPSESSID=&klasi=003.025&ordnr=106193&sprache=>

ELIŠKA BAŤOVÁ
(Praha)

Prolegomena k interpretaci a dataci nově objeveného Augustova *Summovníku*

Introduction to the interpretation and the dating of recently discovered *Summovník* (Summarium) of Jan Augusta

The article brings a detailed view upon the period and modern reception of an undated print *Knihy Slova božího* (Books of the Word of God). This early printed book was recently identified as a work of Jan Augusta entitled *Summovník* (Summarium) that was hitherto considered as lost. The text argues for the dating into the year of 1570. Newly discovered manuscript version of the same book contains probably earlier variant of the text preceding its publication.

Key words: church history; Bohemian Lands; liturgy; Unity of Brethren; Early Prints; Augusta, Jan; manuscript fragments; sermons
Number of characters / words: 62 839 / 9 502
Number of images: 9
Secondary language(s): Old Czech

Text je dílčím výstupem projektu Grantové agentury ČR reg. č. 15-14727S »Hymnologické koncepce Jana Blahoslava a Jana Augusty«, jehož nositelem je Nadace pro dějiny kultury ve střední Evropě.

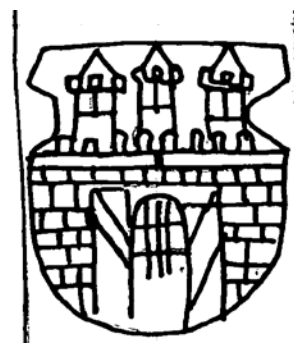
ce slepotiskové vazby v dolním volném poli vyražené datum 1571. Jak se s těmito zjištěními srovnává znění datovaných kolofónů v závěru obou dílů knihy, které nás směřují do roku 1557, se pokusím ukázat v druhé části studie.

1. Recepty v dosavadní literatuře

Veškeré dosavadní závěry badatelů v otázce Augustova *Summovníku* velice úzce souvisí se způsobem dochování pramene samotného i dobových zmínek o něm. Hodnocení odborné literatury se proto v zásadě dělí na dvě linie – záznamy o samotném dochovaném tisku a s nimi nesouvisící narativ založený na svědectví Jakuba Bílka a dalších bratrských pramenů. Z celého stavu bádání je zřejmé, že absence údajů nejen o jménech autora, ale i o okolnostech tisku, činila vždy problémy při identifikaci knihy, a zároveň, že bratrské prameny byly nezdůvodněně vykládány nekriticky či účelově.

Pomineme-li nyní údaje o sledovaném titulu v knihovních inventářích z počátku 17. století (jímž bude věnována pozornost v samostatné studii), je nejstarším záznamem o dochování knihy Koniášův *Klíč kacířské bludy k rozeznání otvírající* z roku 1729,⁵ kde pod nadpisem »R. České knihy in folio« stojí: »Řečí prorockých a evangelických summy obšírné nejistého autora« s odkazem na jeden konkrétní oddíl a příslušné folio (»Na družebnou neděli [f.] ppp 3«). Tento údaj odpovídá zkoumanému tisku (družebné neděle věnují *Knihy služby Slova Božího* folia Nnn vv–Ppp iiii). Vydání *Klíče* z roku 1749 obsahuje rozšířený, leč poněkud zavádějící záznam. Především, že se jedná o formát »in quarto vel in parvo folio«, počet příkladů opatřených folií rozšiřuje na pět a na místě titulu uvádí: »Řečí Boží k svátkům vejročním neb nedělním vybrané z Starého i Nového zákona aneb: Řečí na každou neděli ráno, na velikém kázání, na nešpore s předcházejícím obsažením neb vejtahem.«⁶ Doplněné čtyři konkrétní příklady stejně jako stručný popis obsahu však odkazují k jinému bratrskému tisku, tedy ke knize dochované jako *Registrum aneb Zpráva, co se kdy a o čem čísti má* z let 1557-1559.⁷ Stejný údaj jen s drobnou chybou obsahuje též *Index Bohemicorum librorum prohibitorum* z roku 1770⁸ a na něj se dále odvolávají obě vydání *Historie literatury české* Josefa Jungmanna v oddílu obsahujícím »knihy buď věkem, buď obsahem vydavateli této literatury neznámé, nebo pochybné.«⁹ Jungmann již žádný z vybraných (heretických) oddílů samozřejmě necituje, a tak se záznam cele týká jen výše jmenované odlišné knihy, stejně jako z Jungmanna čerpající údaj v *Knihopisu* č. 15163.¹⁰ Bedřiška Wižďálková ve svých *Příspěvcích ke Knihopisu* v roce 1988 předpokládá, že si všechny zmíněné záznamy odpovídají.¹¹ Domnívala se totiž spolu s *Knihopisem*, že u obou tisků chybí dochovaný exemplář, a proto nemohla nesrovnalosti v citovaných pasážích odhalit. Jak dnes víme, autoři *Knihopisu* však zároveň exempláře obou knih zařadili pod odlišnými samostatnými čísly, a to *Summovník* pod titulem *První díl Knih služby Slova Božího* jako č. 4055 a zmíněné *Registrum aneb Zpráva, co se kdy a o čem čísti má* pod č. 14768.

Jaroslav Vobr se v roce 2005 pokusil doplnit knihopisný záznam č. 4055 informací o tiskaři, když *Knihy služby Slova Božího* určil jako dílo Jana Kosořského.¹² Naposled pak přehodnotil otázku tiskaře Petr Voit. Jako o původci uvažuje roku 2013 o Jiřím Melantrichovi.¹³

Obr. 1:
Filiigrán tisku *První díl Knih služby Slova Božího*, s. l. s. a., podle *Wasserzeichensammlung Piccard*, <http://www.piccard-online.de>, č. 106193, vyhledáno 4. 11. 2014.

⁵ KONIAŠ, Antonín: *Clavis haeresim claudens et aperiens*, Hradec Králové 1729, p. 137; viz *Knihopis*, č. 4286.

⁶ KONIAŠ, Antonín: *Clavis haeresim claudens et aperiens*, Hradec Králové 1749, p. 117; viz *Knihopis*, č. 287.

⁷ [*Registrum aneb Zpráva*], s. l. s. a.; viz *Knihopis*, č. 14768.

⁸ *Index Bohemicorum librorum prohibitorum, et corrigendorum ordine alphabeti digestus*, Praha, 1770, p. 239; viz *Knihopis*, č. 4298.

⁹ JUNGSMANN, Josef: *Historie literatury české: aneb soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvícení a jazyka*, Praha 1825, s. 625; JUNGSMANN, Josef: *Historie literatury české: aneb soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvícení a jazyka*, Praha 1849, s. 525.

¹⁰ *Řečí Boží k svátkům vejročním neb nedělním vybrané z Starého i Nového zákona aneb: Řečí na každou neděli ráno, na velikém kázání, na nešpore s předcházejícím obsažením neb vejtahem* [s. l. s. a., před r. 1770.]

¹¹ WIŽDÁLKOVÁ, Bedřiška: *Příspěvky ke Knihopisu*, sv. 7: *Konkordance Koniášových Klíčů, Indexu, Jungmanna a Knihopisu*, Praha 1988, s. 521-522.

¹² VOBR, Jaroslav: *České tisky Moravské zemské knihovny v Brně a jihomoravských klášterních knihoven z let 1501-1800*, sv. 1, Brno 2005, s. 283.

¹³ VOIT, Petr: *Český knihtisk mezi pozdní gotikou a renesancí*, sv. 1: *Severinsko-kosořská dynastie 1488-1557*, Praha 2013, s. 58-59. V dosavadních soupisech tiskařské produkce Jiřího Melantricha z Aventýna se nicméně podobná položka nevyskytuje. Pozůstalostní inventář z roku 1586 sice opakovaně uvádí »Summaria český roční na evangelia« a na jednom místě upřesňuje, že jde o tisk z roku 1580, vzhledem

Ze zcela jiné perspektivy přistoupil k dochovanému tištěnému zlomku, který je dnes možno identifikovat jako Augustův *Summovník*, v roce 2005 Ota Halama.¹⁴ Pouhých 34 dochovaných folií, která byla vyjmuta z vazby a jsou uložena v Knihovně Evangelické teologické fakulty Univerzity Karlovy v Praze,¹⁵ nespojil s tiskem *Knih služby Slova Božího*, ale označil je za postilu Lukáše Pražského vytištěnou v letech 1561-1562 v Ivančicích. Pávě díky této studii byl nicméně jako opis textu *Summovníku* (»fragment postily Jana Augusty«) nedávno identifikován rukopisný zlomek Knihovny Národního muzea uložený pod signaturou 1 D b 1/24/a,¹⁶ jemuž bude věnována pozornost níže.

Všechny ostatní zmínky o Augustově *Summovníku* byly až donedávna závislé pouze na svědectví Jakuba Bílka v textu tzv. *Historie pravdivé*¹⁷ a na několika údajích v dalších bratrských pramenech, zejména v *Dekretech Jednoty bratrské*.¹⁸ Samotný tisk byl považován za ztracený. Vzhledem k tomu, že podle zmíněných pramenů vznikl rukopis *Summovníku* v křivoklátském vězení v bezprostřední návaznosti na vytvoření liturgického *Rejstříku [...] i řečí*, tedy spisu vydaného bratřími následně jako citované *Registrum aneb Zpráva, co se kdy a o čem čísti má*, dochází i v literatuře závislé na druhotných zmínkách k častému propojování obou výše pojednávaných tisků.

Poměrně rozsáhlé heslo věnuje Janu Augustovi Mikuláš Adaukt Voigt ve slovníku *Effigies virorum eruditorum atque artificum Bohemiae et Moraviae* vydaném rovněž v německé verzi *Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler* v roce 1775.¹⁹ Křivoklátské liturgické spisy označuje slovy »formula fidei« (»Glaubensformel«), jejich odeslání bratřím datuje rokem 1555 a zmiňuje i jejich následné vytištění s řadou změn. V soupise děl pak uvádí »Rejstřík a řeči« s vysvětlením, že jde o »Elenchus (doctrinae Fratrum) et sermones« (»Auszug (der Lehre der Brüder) und Predigten«). Roku 1825 vzniká na poli bratrských dějin významné dílo od jiného historika, Antonína Gindelyho. Ve své práci *Geschichte der Böhmischesen Brüder* shrnuje na základě Bílkova svědectví informace o vytvoření liturgického rejstříku a třídílné postily, základem jejíž struktury se stalo Apoštolské vyznání víry. Gindely zdůrazňuje, že Augusta odmítal tradiční pořádek perikop z důvodu jeho návaznosti na římskou liturgii (»weil römisch«). Bratrskou kritiku Augustových rukopisů pak vidí jako »zdravý smysl« pro krásu evangelia a tradičních čtení katolické církve.²⁰ Ve druhém díle své práce shrnuje Gindely podrobně příslušné pasáže z vlastní edice *Dekretů Jednoty bratrské*, které dokládají Augustův pokus o vytištění *Summovníku* mimo bratrské prostředí a obavy bratří z následků plynoucích

k (v porovnání s většinou dalších titulů) vysokému počtu zaznamenaných výtisků (140) i s ohledem na užité označení titulu se však domnívám, že mohlo jít spíše o nedochované vydání oblíbené a nejméně od roku 1561 mnohokrát přetiskované sbírky *Epištoly a evangelia nedělní i sváteční přes celý rok s figurami pěknými, též sumariemi anebo s kratičkými výkladnými závěrky*. V melantrišsko-veleslavinské tiskárně je sice tento titul s jistotou poprvé zaznamenan až roku 1597, řada dochovaných, dosud blíže neurčených exemplářů z druhé poloviny 16. století však ukazuje možnosti předchozího vydávání, exemplář z roku 1615 se navíc přímo v titulu odvolává na nedochované vydání z roku 1574. Srov. PEŠEK, Jiří: *Melantrišská pozůstalost z roku 1586*, in: *Documenta Pragensia* 1, 1980, s. 77-101; BOHATCOVÁ, Mirjam: *Obecné dobré podle Melantricha a Veleslavínů*, Praha 2005, s. 147; *Knihopis*, č. 2261, 2272, 2279, 17823, 17824 ad.

¹⁴ HALAMA, Ota: *Nález zlomku tištěné postily Lukáše Pražského v kontextu dochovaných pramenů bratrského kazatelství*, in: *Miscellanea Oddělení rukopisů a starých tisků* 19, 2005-2006, s. 73-133.

¹⁵ Praha, Knihovna ETF UK, nesignovaný zlomek.

¹⁶ BROM, Vlastimil a kol.: *Rukopisné zlomky Knihovny Národního muzea. Signatury 1 D, 1 E a 1 G*, Praha 2016, s. 94. Za upozornění na tento rukopis děkuji Otovi Halamovi.

¹⁷ Srov. poznámky na počátku následující kapitoly.

¹⁸ Oba zmíněné prameny byly i s příslušnými zmínkami o *Summovníku* vydány v novodobých edicích. Text *Historie pravdivé* je zveřejněn ve čtyřech českých edicích: FRANTA ŠUMAVSKÝ, Josef (ed.): *Život Jana Augusty staršího*, Praha 1837; KAŠPAR, Ludvík Bohumil (ed.): *Život Jana Augusty čili vypravování o zajetí a uvěznění Jana Augusty a Jakuba Bílka v l. 1548-1564*, Praha 1880; BEDNÁŘ, František (ed.): *Jakub Bílek: Jan August v letech samoty 1548-1564*, Praha 1942; ČEJKA, Mirek (ed.): *Historia pravdivá o některých zvláštních věcech a divných Božích skutcích v světě, obzvláště pak při Jednotě bratrské stalých*, in: <https://mirekcejkaa.files.wordpress.com/2011/05/historia-pravdivc3a1pdf.pdf>, vyhledáno 26. 4. 2015. Příslušné pasáže z *Dekretů Jednoty bratrské* vydal GINDELY, Antonín (ed.): *Dekrety Jednoty bratrské I (Spisy bratrské)*, Praha 1865.

¹⁹ VOIGT, Mikuláš Adaukt: *Effigies virorum eruditorum atque artificum Bohemiae et Moraviae, una cum brevi vitae operumque ipsorum enarratione*, Praha 1775, sv. 2, s. 60-66. VOIGT, Mikuláš Adaukt: *Abbildungen böhmischer und mährischer Gelehrten und Künstler, nebst kurzen Nachrichten von ihren Leben und Werken*, sv. 2, Praha 1775, s. 67-74.

²⁰ GINDELY, Antonín: *Geschichte der Böhmischesen Brüder*, sv. 1, Praha 1857, s. 434-435.

z porušení cenzurních předpisů.²¹ Josef Jireček jmenuje *Summovník* roku 1875 ve svém hesle o Janu Augustovi jak v rámci části životopisné, tak v soupisu díla, a jasně jej odlišuje od perikopálního rejstříku.²² Na základě Blahoslavovy zmínky o *Summovníku* v *Grammatice české* se domnívá, že byl roku 1571 ještě stále pouze v rukopise. Ignác Kollmann shrnuje v *Ottově slovníku naučném* v roce 1889²³ ve stručnosti známé skutečnosti, tedy křivoklátské sepsání *Summovníku* a spory o jeho pozdější vydání. V podobném duchu, ale ještě stručněji, hovoří i *Masarykův slovník naučný* z roku 1925.²⁴

V opakovaně vydávaných *Dějínách české literatury* hodnotí Jaroslav Vlček poprvé roku 1897 *Summovník* i další liturgické spisy z období Augustova věznění způsobem, jenž byl později mnohokrát napodoben.²⁵ Augusta chtěl podle Vlčka »sformovati ústrojí Jednoty po svém«, hnaný ctižádostí, se kterou se snažil vytvořit cestu, jak »veškeru Jednotu převésti ke kališníkům, aby byl jeden ovčinec a on jediným jeho pastýřem.« Ještě negativněji formuluje ve stejném roce tutéž myšlenku Josef Čihula ve svém článku *Poměr Jednoty Bratří českých k Martinovi Lutherovi*²⁶ a v obdobném duchu potom i Jakubcovy *Dějiny literatury české* z roku 1911:²⁷

»[Augusta] chce Jednotu spoutati svou vůlí a svými plány, aby se jí místo posavadního řízení vnutil za jediného vládce, »jako papeže v římské církvi«. K tomu směřovalo hlavní jeho dílo *Summovník* [...]. Augusta se jím znovu pokusil sblížití svou církev s luterány.«²⁸

Jen mírně upravenou formulaci téhož Jakubcova názoru přináší druhé vydání *Dějin literatury české* z roku 1929.²⁹ *Český slovník bobovědný* sice v hesle o Augustovi *Summovník* přímo nezmiňuje, shodný pohled autorů na toto dílo je však vyjádřen v nařčení Augusty, že když

»pojal zámysl spojití luterány a bratří v jedinou církev českou a té církve nové chtěl býti prvním správcem a biskupem, [...] usiloval o proměnu církevního řádu v jednotě ve smyslu lutheránském.«³⁰

Významný dějepisec Jednoty bratrské, ochranovský archivář Joseph Theodor Müller se ve druhém svazku své klíčové monografie *Geschichte der Böhmischen Brüder* z roku 1931 podrobně a kriticky zabývá Bílkovým svědectvím³¹ o *Summovníku* i zprávami dochovanými v bratrských dekretch.³² O prvotním záměru s jeho vydáním usuzuje:

»Nach der unklarem Schilderung Bileks, der beide Werke ins Reine schrieb, scheint es, daß *Summovník* und *Register* wenigstens äußerlich zu einem Werk zusammengefaßt waren und nach Augustas Meinung auch zusammen veröffentlicht werden sollten.«³³

Obě práce spojuje též s Augustovým *Registrem písní* z roku 1558, uloženým ve Vídni.³⁴ Podrobně rekonstruuje průběh bratrského sporu o výběr biblických perikop ke čtení a kázání. Pokusy o tisk *Summovníku* předpokládá roku 1570 v Praze, spolu s Jirečkem je však přesvědčen,

²¹ GINDELY, Antonín: *Geschichte der Böhmischen Brüder*, sv. 2, Praha 1858, s. 53-54.

²² JIREČEK, Josef: *Dějiny literatury české I, Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku, ve spůsobě slovníka životopisného a knihoslovného*, sv. 1, Praha 1875, s. 31-36.

²³ KOLLMANN, Ignác: *Augusta, Jan*, in: *Ottův slovník naučný*, sv. 2, Praha 1889, s. 1034-1036.

²⁴ *Augusta*, in: *Masarykův slovník naučný*, sv. 2, Praha 1925, s. 315.

²⁵ VLČEK, Jaroslav: *Dějiny české literatury*, sv. 1, Praha 1897, s. 378-379.

²⁶ ČIHULA, Josef: *Poměr Jednoty Bratří českých k Martinovi Lutherovi*, in: *Věstník královské české společnosti nauk. Třída filosoficko-historicko-jazykozpytná*, Praha 1897, s. 56-68.

²⁷ JAKUBEC, Jan: *Dějiny literatury české. Od nejstarších dob až do probuzení politického*, Praha 1911.

²⁸ Tamtéž, s. 215.

²⁹ JAKUBEC, Jan: *Dějiny literatury české*, sv. 1: *Od nejstarších dob až do probuzení politického*, Praha 1929, s. 684.

³⁰ *Augusta, Jan*, in: *Český slovník bobovědný*, sv. 1, Praha 1912, s. 770.

³¹ Vydal rovněž německý překlad *Historie pravdivé*, viz MÜLLER, Joseph Theodor (ed.): *Die Gefangenschaft des Johann Augusta Bischofs den böhmischen Brüder 1548 bis 1564 und seines Diakonen Jakob Bilek von Bilek selbst beschrieben*, Leipzig 1895.

³² Srov. rozbor dobových svědectví níže.

³³ MÜLLER, Joseph Theodor: *Geschichte der Böhmischen Brüder*, sv. 2, Herrnhut 1931, s. 305.

³⁴ Tamtéž, s. 367-368. Srov. Wien, Österreichische Nationalbibliothek, rkp. 7452; viz SCHWARZENBERG, Karl: *Katalog der kroatischen, polnischen und tschechischen Handschriften der Österreichischen Nationalbibliothek*, Wien 1972, s. 293.

že roku 1571 ještě nebyla kniha vydána. Jejím vytištění zabránila podle Müllera nakonec Augustova nemoc a smrt.³⁵

Na Josepha Theodora Müllera navazuje řada českých, především evangelických badatelů, v jejichž pracích je pojednáváno téma ovlivněno vypořádáváním se s problémem »rozpornosti« Augustovy osobnosti, jak v nadpise svého článku přímo vyhlásil Jan Blahoslav Čapek. Amedeo Molnár navrhuje v monografii *Boleslavští bratři* z roku 1952 nové zdůvodnění odmítnutí *Summovníku*:

»Černý a Blahoslav [...] bránili se zjednotvárnění a zploštění bratrského kázání, k němuž by bylo bezpochyby došlo, kdyby byla Augustova kniha nahradila živé a časově odpovědné slovo, jak si to její původce představoval.«³⁶

Takřka stejnou formulaci pak autor opakuje v tomtéž roce v medailonu *J. Augusta, vězeň křivoklátský*.³⁷ Přepřevracování Augustova rejstříku perikop dává také nově do souvislosti s dopisem bratřím soudcům z roku 1555.³⁸ Rudolf Říčan v *Dějínách Jednoty bratrské* roku 1957 shrnuje je známá svědectví o *Summovníku*. Stručné hodnocení je však založeno na velmi detailní práci s prameny, jak můžeme vidět z nového a přesnějšího určení data vytištění změněného Augustova rejstříku Janem Černým (ačkoli nezná dochovaný exemplář, uvádí Říčan správné datum 1558).³⁹ Odmítavé stanovisko bratří vůči *Summovníku* nijak nezdůvodňuje, jednoznačně však tvrdí, že byl jeho tisk Jednotou zastaven. Podobně jako Amedeo Molnár zaujímá vůči Augustovi spíše obhajující stanovisko, když píše:

»Je zásluhou Jos. Th. Müllera, že jeho postavu osvětlil rozbořením jeho spisů z doby před uvězněním i zařazením jeho snah do příslušné spojitosti s celkovou situací v českém protestantismu.«⁴⁰

Historik Josef Janáček ve své monografii *Jan Blahoslav* z roku 1966 navazuje sice v otázce Jana Augusty na poznatky svých předchůdců, opouští však diskurs založený na rozboru příslušných pramenných svědectví a podřizuje celou argumentaci své hypotéze o »vyvrcholení« Blahoslavova života ve »vášnivém protestu proti misomusům«.⁴¹ Augustův *Summovník* je tak spolu s ostatními plody činnosti ve vězení spatřován jako »tragický omyl, který způsobila strašná samota.«⁴² a pozdější Augustovo prosazování jeho tisku jako sledující »vysloveně osobní cíle« za využití útoku »proti vzdělaným lidem a vzdělání v jednotě«.⁴³ Podobně jako Janáček (»Augusta ustrnul na místě«)⁴⁴ vidí i Jan Blahoslav Čapek roku 1972 v Augustově tvorbě »nesporný znak statický«. Projevuje se podle něj nejen ve stanovisku ke vzdělání v Jednotě, ale rovněž

»v poměru k jejímu vývoji na poli biblické teologie: Jednota postupně směřovala k celostnějšímu biblicismu [...]. Augusta proti tomuto celostnějšímu biblicismu se uchýlil zcela jiným směrem – usiloval o revizi homiletiky a žádal, aby bratrská kázání nevyčázela z novozákonních textů, ale mimobiblického Apostolika.«⁴⁵

Při snaze plasticky vystihnout Augustovu dialektickou povahu pak podává převzaté vysvětlení:

»Augustovi zřejmě nešlo o tvůrčí rozvíjení samotné duchovní úsoby bratrské, ale naopak o její přizpůsobení k reformačnímu typu luterskému [...]. Proto usiloval ještě později svým »*Summovníkem*« usnadňovat sblížení Jednoty a církve luterské.«⁴⁶

Se svědectvím pramenů i víceznačným hodnocením se pokouší vyrovnat Josef Smolík, jediný autor, který se v poslední čtvrtině 20. století osobností Jana Augusty systematictěji zabýval. Roku 1973 shrnuje v článku *Jan Augusta na Křivokláte* všechna starší zjištění o vzniku

³⁵ MÜLLER, J. T.: *Geschichte der Böhmischen Brüder* (← pozn. 33), s. 368.

³⁶ MOLNÁR, Amedeo: *Boleslavští bratři*, Praha 1952, s. 202.

³⁷ MOLNÁR, Amedeo: *J. Augusta, vězeň křivoklátský*, in: *Jednota bratrská* 29, 1952, č. 12, s. 142-144.

³⁸ MOLNÁR, A.: *Boleslavští bratři* (← pozn. 36), s. 201.

³⁹ ŘÍČAN, Rudolf: *Dějiny Jednoty bratrské*, Praha 1957, s. 210.

⁴⁰ Tamtéž, s. 235.

⁴¹ JANÁČEK, Josef: *Jan Blahoslav*, Praha 1966, vnitřní strana přebalu.

⁴² Tamtéž, s. 92.

⁴³ Tamtéž, s. 126.

⁴⁴ Tamtéž, s. 92.

⁴⁵ ČAPEK, Jan Blahoslav: *Rozpornost osobnosti Jana Augusty*, in: *Z kralické tvrže* 6, 1972-1973, s. 11.

⁴⁶ Tamtéž.

Summovníku a rejstříku perikop v křivoklátském vězení.⁴⁷ Tentýž text pak publikuje v celistvém životopisu *Bratr Jan Augusta* v roce 1984.⁴⁸ Zde se ovšem věnuje i období po Augustově propuštění a snahám o prosazení tisku *Summovníku*. Zcela v závislosti na starších autorech a přesto z nové perspektivy uvádí:

»ve spojené církvi měl v budoucnosti *Summovník* umožnit sblížení ve víře, ve vyznání i v řádech. *Summovník* vycházel z apoštolského vyznání, které bylo společné všem. [...] Rozdělení potomci českých husitů se měli stejnými biblickými perikopami a jejich shodnými výklady postupně stmelit v jednotu víry [...]. Rozhodujícím ekumenickým činitelem se měl stát lid obou církví.«⁴⁹

Ač autor nezná dochovaný exemplář *Summovníku* a považuje jej za ztracený, uvádí, že jeho obsah a předmluva »vyjevovaly ekumenický záměr Augustův, který byl v příkrém rozporu se základní linií úzké rady.« Ekumenický charakter *Summovníku* se tedy stává dalším z řady zdůvodnění jeho bratrského odmítání. Smolík se drží tradovaného názoru, že roku 1571 ještě nebyl vytištěn, ale připouští, že k vydání později došlo.⁵⁰ Na přelomu tisíciletí se Smolík k otázce Jana Augusty vrací. V článku *Jan Augusta na pomezí víry a politiky*⁵¹ se kriticky vyrovnává se starší literaturou a jako opověď na negativní úsudky tvrdí:

»Augusta byl hluboce věřící křesťan, kazatel a pastýř sborů Jednoty. To je klíč k pochopení jeho postavy a díla.«⁵²

Znovu ho označuje za »průkopníka ekumenismu« a opakuje i hypotézu o tom, že problémem *Summovníku* byl podle Blahoslava a Jednoty »ekumenický záměr sjednotit české evangeliky nad Božím slovem, kterému dával Augusta v dnes nedochované knize výraz.«⁵³ Naposledy se Smolík zabývá Augustovým *Summovníkem* v roce 2008 v článku *Ekumenický přínos Jana Augusty*.⁵⁴ Polemizuje s názorem Rudolfa Říčana, že Augustovy výklady Jednotu neuspokojovaly. Opět zní teze o ekumenické povaze tisku, tentokrát však Smolík svou úvahu upřesňuje:

»Byla tedy v otázce »*Summovníku*« ve hře otázka ekumenická, která ovšem měla své politické pozadí a obsahovala značné nebezpečí klerikalismu, které Jednota [...] rozpoznávala.«⁵⁵

Naznačená hypotéza zůstala dosud bez výraznější odpovědi.

Novější slovníková hesla odrážejí dobově aktuální postoj výše citovaných autorů k Augustově tvorbě. Emil Pražák připomíná v *Lexikonu české literatury* z roku 1985 Augustovu snahu »autoritativně rozhodovat« a *Summovník* vidí především jako »výraz sporů« s Jednotou, neboť měl za cíl »proměnit její dosavadní liturgický řád.«⁵⁶ Jaroslav Boubín v hesle pro *Biografický slovník českých zemí* v roce 2004 oproti tomu mluví o kritickém odstupu Jednoty vůči »ekumenicky laděnému *Summovníku*«.⁵⁷

Teprve poté, co roku 2012 identifikoval Jiří Just Augustův *Summovník* v tisku s titulem *První díl Knihy služby Slova Božího* (► obr. 2), bylo možno začít zkoumat dochované exempláře⁵⁸ v patřičné souvislosti a konfrontovat hypotézy citovaných autorů s rozbořením knihy samé. Dosud nejrozsáhlejší prací, která bere v úvahu obsah tisku i okolnosti jeho vzniku, je diplomová práce Kateřiny Šmídové *Ortografie Augustova Summovníku* z roku 2013.⁵⁹ Do nově popsaného kon-

⁴⁷ SMOLÍK, Josef: *Jan Augusta na Křivokláte*, in: Středočeský sborník historický 8, 1973, č. 1, 172-173.

⁴⁸ SMOLÍK, Josef: *Bratr Jan Augusta*, Praha 1984.

⁴⁹ Tamtéž, s. 95.

⁵⁰ Tamtéž, s. 94-96.

⁵¹ SMOLÍK, Josef: *Jan Augusta na pomezí víry a politiky*, in: Křesťanská revue 67, 2000, 264-269.

⁵² Tamtéž, s. 265.

⁵³ Tamtéž, s. 267-268.

⁵⁴ SMOLÍK, Josef: *Ekumenický přínos Jana Augusty*, in: KÜRKA, Pavel B. – PÁNEK, Jaroslav – POLÍVKA, Miloš (eds.), *Angelus pacis. Sborník prací k počtě Noemi Rejchrtové*, Praha 2008, 323-339.

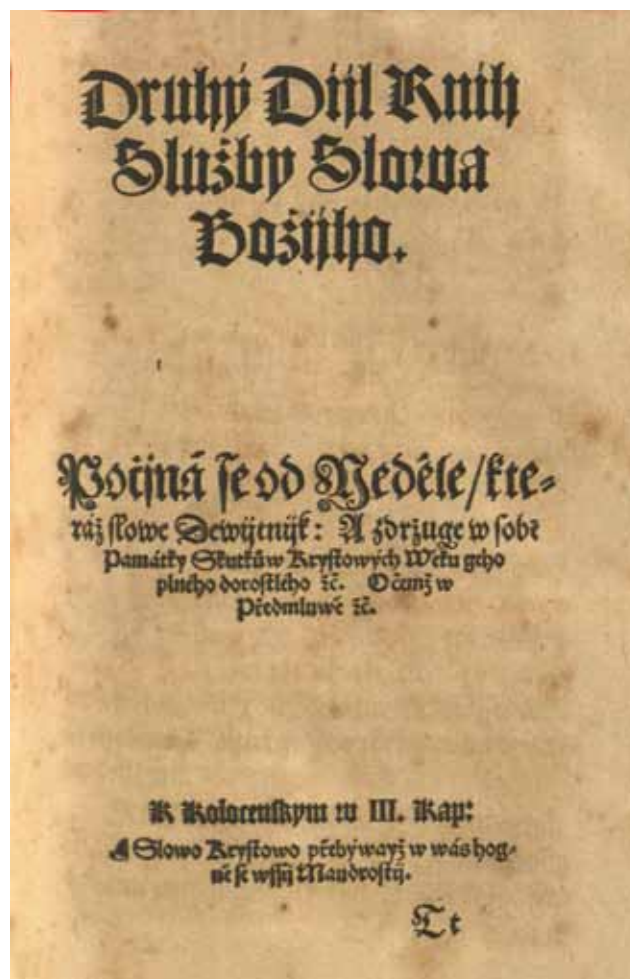
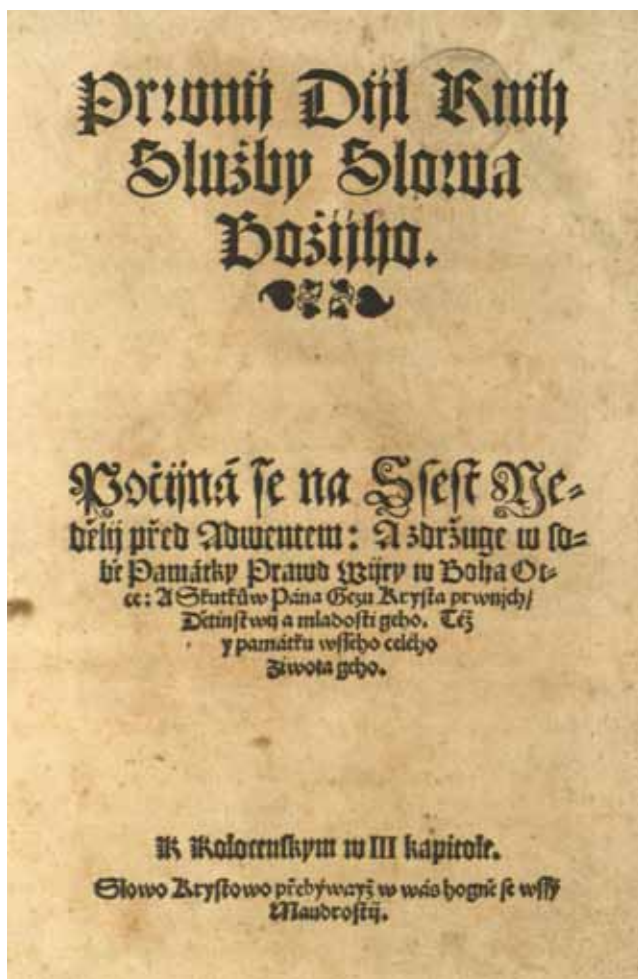
⁵⁵ Tamtéž, s. 329.

⁵⁶ PRAŽÁK, Emil: *Jan Augusta*, in: FORST, Vladimír a kol. (ed.), *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce*, sv. 1, Praha: Academia, 1985, s. 89-90.

⁵⁷ BOUBÍN, Jaroslav: *Augusta, Jan*, in: VOŠAHLÍKOVÁ, Pavla a kol. (ed.), *Biografický slovník českých zemí*, sv. 1: A, Praha 2004, s. 137-138.

⁵⁸ Srov. Připravovanou studii Jiřího Justa.

⁵⁹ ŠMÍDOVÁ, Kateřina: *Ortografie Augustova Summovníku*, diplomová práce, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2013.

Obr. 2a-b:

Incipity obou dílů tisku
Knih služby Slova Božího.
s. l. s. a.

textu dochovaných i ztracených bratrských liturgických rejstříků zařadila *Summovník* ve stejném roce autorka této studie.⁶⁰ O rok později se pak zabývala vztahem této knihy i dalších perikopálních rejstříků a postil k tisku Blahoslavových *Evanjelií*.⁶¹ Roku 2014 zmiňuje Tabita Landová *Summovník* stručně v článku *Práce s Písmem při tvorbě kázání podle Blahoslavova spisu Vady kazatelů*.⁶² Větší pozornosti autorky se tisku dostalo v monografii *Liturgie Jednoty bratrské*. Upřesňuje zde tradovaná svědectví o vzniku *Summovníku* a za důvody jeho odmítání bratřími považuje praktický zřetel k jednotnému užívání perikop i strach z reakce na Augustovo veřejné vystupování. Stručně pak popisuje obsah obou dochovaných dílů *Summovníku* a argumentuje ve prospěch Augustova autorství textu.⁶³ Soupis perikop včetně veškerých rubrik zaznamenává pak v podrobné tabulce.⁶⁴ Naposledy uvádí *Summovník* stručně sám objevitel jeho tištěné verze v *Knihách služby Slova Božího* Jiří Just. V článku *Internace Jana Augusty na Křivoklátku jako příklad konfesního násilí a problém její interpretace* z roku 2015⁶⁵ jej zmiňuje mezi křivoklátskými spisy, které vyvolaly spory s úzkou radou. Bez podrobnějších argumentů je zde naznačen předpoklad, že po opakovaném sepsání v roce 1556 zůstala kniha v rukopise až do doby, kdy sám Augusta začal po propuštění z vězení iniciovat její tisk.⁶⁶

I přes tento čilý badatelský zájem zůstává však řada otázek nezodpovězených. Je to nejen problém data a místa tisku dochované knihy či použitých biblických překladů, ale i celkový

⁶⁰ BAŤOVÁ, Eliška: *Augustovo Registrum aneb Zpráva, co se kdy a o čem čísti má a jeho kontext: nové pohledy*, in: HLAVÁČEK, Petr (ed.), *O Felix Bohemia! Studie k dějinám české reformace*, Praha 2013, s. 195-213.

⁶¹ BAŤOVÁ, Eliška: *Tisk Blahoslavových Evanjelií v kontextu bratrské liturgie a sakrální rétoriky*, in: HALAMA, Ota (ed.), *Amica – Sponsa – Mater. Bible v čase reformace*, Praha 2014, s. 241-260.

⁶² LANDOVÁ, Tabita: *Práce s Písmem při tvorbě kázání podle Blahoslavova spisu Vady kazatelů*, in: HALAMA, Ota (ed.), *Amica – Sponsa – Mater. Bible v čase reformace*, Praha 2014, s. 261-272.

⁶³ LANDOVÁ, Tabita: *Liturgie Jednoty bratrské*, Červený Kostelec 2014, s. 124-133.

⁶⁴ Tamtéž, s. 349-360.

⁶⁵ JUST, J.: *Internace Jana Augusty* (↵ pozn. 2), s. 33-46.

⁶⁶ Tamtéž, s. 42.

význam a dosah obsažených textů, jež by měly konečně nastavit zrcadlo řadě starších spekulativních hodnocení.

Dobová svědectví a jejich interpretace, otázky datace

Základní zprávy o vzniku a poslání *Summovníku* obsahuje text tzv. *Historie pravdivé*. Jde o soubor několika obsahových složek různých autorů. První část pravděpodobně redakčně připravil Jan Blahoslav, memoárové pasáže popisující podrobně Augustovo věznění jsou pro svou autentičnost považovány za dílo Augustova spoluvězně Jakuba Bílka. Není však jisté, zda byl tento text někým dodatečně redigován nebo případně zapsán z ústního podání.⁶⁷ Ztracený originál, dokončený podle závěrečné pasáže textu roku 1579, se dochoval v několika opisech. Důležitou okolností pro všechny výše citované výklady Augustovy autorské intence je fakt, že od roku 1880 až takřka do současnosti čerpali badatelé především z edic mladšího opisu uloženého v Roudnické lobkowiczské knihovně.⁶⁸ Nejstarší a originálu nejbližší brněnský opis⁶⁹ byl sice vydán již Josefem Frantou Šumavským roku 1837, nově jej však uveřejnil až Mirek Čejka v elektronické edici z roku 2011.⁷⁰ Při srovnání jednotlivých variant v pasážích týkajících se sledovaného pramene je zřejmé, že roudnický opis obsahuje text do značné míry porušený, uvádějící řadu dezinterpretací z nepochopení či naopak pokusů o zpětnou interpretaci svědectví *Historie pravdivé*. Následující výklad se proto bude opírat o znění brněnského opisu z roku 1625.

Popis vzniku *Summovníku* a s ním souvisejících textů v křivoklátském vězení je zde zářmován výslovnou zmínkou o letech 1555 a 1560 a je mu věnována značná pozornost. Vzhledem ke známému datu dokončení *Historie pravdivé* i na základě uvedení této pasáže slovy »když pak k tomu vždy přišlo, že ti dva bratři vězňové po letech nemalých vysvobození a živí oba vyproštění, vidí mi se ještě toho něctco napsati.«⁷¹ lze usuzovat, že ze zpětné perspektivy vyprávějící autor si byl vědom veškerých dalších kontroverzí, které *Summovník* v Jednotě bratrské vyvolával. Formuloval proto své svědectví do značné míry apologeticky. Dozvídáme se, že kniha musela být sepsána podruhé poté, co byla roku 1553 objevena ve skrýši v podlaze a zabavena,⁷² a že šlo o záměr započatý již před Augustovým uvězněním. *Historia pravdivá* se odvolává na rozhodnutí úzké rady »za bratra Jana Roha dobré paměti.«⁷³ Podle *Dekretů Jednoty bratrské* bylo usnesení o novém výběru biblických perikop ke čtení a kázání na základě Apoštolského vyznání víry vydáno roku 1545 a formulováno jako ponechání svobody při tvorbě pořádku »učení ročního«. Doslova v něm stojí:

»Jak by se za lepší při které věci vidělo a zdálo bratru Martinovi Michalcovi změnití neb přestavití, aneb oboje postaviti, v tom žádného zákona míti nemá; a potom v spolku aby ohledáno bylo.«⁷⁴

Podle Bílkova svědectví Augusta až do svého uvěznění nejen pracoval na textové podobě nového pořádku, ale konal podle něj i bohoslužby.⁷⁵ Usnesení žeravického sněmu z roku 1548 tuto Augustovu aktivitu potvrzuje a zpětně upřesňuje:

»Bylo [tehdy] zůstáno na tom, aby toliko některé osoby toho koštovaly, jak se to bude dářiti a lid to přijímati. A tyto osoby to na se z poručení vzaly: B. Johannes, B. Martin Michalec, B. Mach Sionský, a komuž by oni dopustili, uznajíc při nich to, že v to dobře býti mohou, jináč nic.«⁷⁶

Text *Historie pravdivé* však vykládá výše citovaný výnos poněkud odlišně, když tvrdí, že bylo usneseno, »aby učení Jednoty jednomyslné bylo všech služebníků podlé víry Apoštolské dvanácti článků.«⁷⁷ V této formulaci i v dalším Bílkově vysvětlení významu nové koncepce můžeme spatřovat zpětnou obhajobu Augustovy práce i její zapojení do kontextu jeho staršího díla:

⁶⁷ ČEJKA, Mirek: *Zpráva editora*, in: <https://mirekcejkaa.wordpress.com/augusta/>, vyhledáno 26. 4. 2015.

⁶⁸ Nelahozeves, Roudnická lobkowiczská knihovna, rkp. VI Ed 7.

⁶⁹ Brno, Moravský zemský archiv, rkp. inv. č. 184, sign. Cerr II, č. 65; viz ŠVÁBENSKÝ, Mojmír: *G 12. Ceroniho sbírka. 13. stol. – 1845*, sv. I, Brno 1973, s. 247.

⁷⁰ Viz poznámka výše.

⁷¹ ČEJKA, M. (ed.): *Historia pravdivá* (≪ pozn. 18), s. 30.

⁷² Tamtéž, s. 26-27, 30.

⁷³ Tamtéž, s. 30.

⁷⁴ GINDELY, A. (ed.): *Dekrety Jednoty bratrské I* (≪ pozn. 18), s. 163.

⁷⁵ ČEJKA, M. (ed.): *Historia pravdivá* (≪ pozn. 18), s. 30.

⁷⁶ GINDELY, A. (ed.): *Dekrety Jednoty bratrské I* (≪ pozn. 18), s. 166.

⁷⁷ ČEJKA, M. (ed.): *Historia pravdivá* (≪ pozn. 18), s. 30.

»Viděla se zvláštní potřeba toho, aby to bylo Jednotě pozůstaveno za zvláštní klenot na potomní čas a dobře sloužilo k zachování jí od cizích učení a smyslu jiných škodných a bylo jí to jako zřetelně ukazující hodné spravedlivé její oddělení býti, s jinými se nemísící, ale co nad jiné má Jednota strany pravdy podstatné i služebné, toho dovedící a přitom v dověrnosti držící.«⁷⁸

Pojetí Apoštolského vyznání víry jako záměrného odůvodnění oddělení se Jednoty odkazuje ke spisu *Pře Jana Augusty a kněžstva kališného*.⁷⁹ Právě zde jsou na prvním místě mezi články, »o kteréž největšie rozepře mezi Janem Augustou a Jednotou bratrskou a mezi kněžstvem kališným« postaveny proti sobě »Věra kněžská [...] držaná sněmem obecním [...] léta 1444« a »Věra bratrská«, která přesně odpovídá Apoštolskému vyznání.⁸⁰ Text utrakvistické konfese, zahrnutý původně v rozsudku zemského sněmu z roku 1444 proti vyznání Táborů⁸¹ a počínající vyznáním víry ve Svátost oltářní, je stejně jako Apostolikum cele citován, aby byla vytvořena půda pro následnou podrobnou konfrontaci. Apoštolské vyznání je zde charakterizováno slovy:

»Tuto vieru bratřie sou vždycky od svého počátku drželi, ji za pravou, libou a dokonalou vuoli Božie měli, na ní se založili. Pro odporné věci jejie od kněžstva kališného se odděliti musili. [...] Tu i vyznávali ve všie celosti jejie rozšířeně a rozložitě o všech pravdách jednoho každého článku [...], jakž Písma svatá o tom o všem i o jedné každé věci vypravují [...], a to bez smíšení a změtenie jich. Tu vieru po zbořiech káže. [...] Tou všiecka ustanovení, všiecky zákony, řády, obyčeje a zvyklosti při náboženství řídí a zpravují.«⁸²

Podle autora *Historie pravdivé* tedy Augusta použitím Apostolika jako osnovy pro novou koncepci liturgických perikop stvrzuje v souladu se starší bratrskou tradicí i s jeho vlastními spisy zásadní odlišnost bratrského vyznání od vyznání utrakvistického a dává tím zároveň najevo trvalou potřebu oddělení. Prvek vstřícnosti k jiné konfesi, tolikrát opakovaný starší literaturou, tu chybí, zdůrazněna je naopak naprostá – a v očích Augustových jasně zdůvodněná – výlučnost Jednoty bratrské, která se ovšem nemá uskutečňovat »v těch věcech, kteréž sou tělesné, zemské a světské,« ale jen v těch, »jenž slovou duchovní a svaté.«⁸³ *Pře Jana Augusty a kněžstva kališného* upřesňuje na závěr výkladu o Vyznání víry, že vidí problém i v rozrůzněnosti utrakvistických věroučných proudů, konkrétně všechny zmiňuje a objasňuje zároveň Bílkem hlásanou tezi o jednomyslnosti učení Jednoty podle Apostolika:

»Nejsou v té věře jednomyslní, ale jedni ji tak sprostá vedou, jakž sou ji od předkův svých přijali podlé starého smyslu papežského, jiní ji táborskými, Chelčickým, Lupáčem a novými nynějšími učiteli německými sobě opravují, jiní Bartoše Vinopále v Zábřehu [kněze Bartoloměje Synophera z Bíliny] a jemu podobných se chápají. A tak jedni tak, jiní jinak smýšlí [...]. My pak [...] při své věře vždy jednomyslní sme.«⁸⁴

Samotný vstupní oddíl *Knih služby Slova Božího* tyto konfrontační formulace neobsahuje, ale detailněji vykládá rozložení Apostolika do nově koncipovaného církevního roku se šesti nedělemi před adventem, jak to vyžaduje liturgicky pojatý text úvodního »Napomenutí a předložení k započetí činiti památek milostí a pravd Božích víry Apoštolské přes celý rok.«⁸⁵ V závěru druhého dílu však Augusta podobné zdůvodnění naznačuje slovy:

»A to jsem činil pro rozeznání nynějšího mnohotvárného učení i činění ve jméno Kristova Evangelium, v čem by které pokud pravdu mělo neb nemělo a co by se kterému nedostávalo a kde jak pletlo, mátlo, změňovalo v jiné etc.«⁸⁶

Vlastní text knihy zároveň potvrzuje její vznik za Bílkem popisovaných okolností ve vězení, když čteme:

⁷⁸ ČEJKA, M. (ed.): *Historia pravdivá* (◀ pozn. 18), s. 30.

⁷⁹ AUGUSTA, Jan: *Pře Jana Augusty a kněžstva kališného, od něho samého věrně a pravě sepsaná, všem vuobec k soudu podaná*, [Litomyšl] 1543, viz *Knihopis*, č. 850.

⁸⁰ AUGUSTA, J.: *Pře Jana Augusty* (◀ pozn. 79), ff. G iv^v-L ii^v.

⁸¹ Srov. NEJEDLÝ, Zdeněk: *Prameny k synodám strany pražské a táborské (vznik husitské konfese) v letech 1441-1444*, Praha 1900, s. 107n.

⁸² AUGUSTA, J.: *Pře Jana Augusty* (◀ pozn. 79), f. J ii^v.

⁸³ Tamtéž, f. O ii^v.

⁸⁴ Tamtéž, f. L ii^v.

⁸⁵ *První díl Knih služby Slova Božího* (◀ pozn. 1), ff. A ii^r-A iii^v. Srov. též znění kolofónů, viz pozn. 120.

⁸⁶ Tamtéž, f. Z v^r.

»Psalo by se i dále, není na čem ani čím, nelze se toho dlouhým časem ani dokoupiti ani dožebati.«⁸⁷

Autor *Historie pravdivé* se dále zabývá popisem snahy o zveřejnění textů *Summovníku* i rejstříku perikop, jehož sestavení tvorbě *Summovníku* předcházelo, a o jejich posouzení a oficiální schválení úzkou radou. Zdůrazněna je zde touha po komunikaci: Augusta údajně zapisoval do knihy věci, o kterých by rád s bratřími mluvil. O vnější podobě spisu se dozvídáme, že šlo o »knihu velmi velikou, ve tři díly rozdělenou«, jejíž načisto opsaný exemplář pořídil Jakub Bílek. Následně pak »vyšla ven všecka ta kniha velmi pěkně skrz toho kmetě,« tedy strážného, který v té době tajně poskytoval vynášení veškerých dokumentů, »a bratřím v ruce vešla.«⁸⁸ Text *Historie pravdivé* se snaží (opět zřejmě z hlediska pozdější perspektivy) jasně ukázat, že bratři s Augustou nechťeli o *Summovníku* jednat, rejstřík perikop vytiskli bez jakékoli komunikace po svém a přes ujišťování o stále platném biskupově »předním místě« v Jednotě si jeho práce nevážili.⁸⁹

Pozoruhodná je však skutečnost, že v téže době, tedy roku 1560, bylo bratřími vydáno Augustovo *Umění práce díla Páně služebného* sepsané a opravené v letech 1550-1558,⁹⁰ které je v řadě ohledů v souladu s novou koncepcí perikop a ukazuje zároveň jasně, že Augusta byl ve vězení přesvědčen o stále platnosti liturgického směru Jednoty z doby před jeho zatčením. O funkci Apostolika pro výběr biblických perikop a o autorově názoru na tradiční výkladové pomůcky zde čteme:

»Pravda [Slova Božího] ve všech částkách svejch zdržuje se a zavírá v kratičké summě u vyznání víry Apoštolské, kteráž se od nás z řečí prorockých, evangelických a apoštolských (to jest z všech Písem Božích celé Bibli) přes celý rok vysluhuje a přísluhovati má.⁹¹ [...] Pohříchu nyní málo se co jiného káže na ty kusy mešných řečí Písem od nynějších kazatelův, i na slovo vzatých, než nějaký smyslové a rozumové těm řečem od předešlých starých neb přítomných nových doktorův daní neb od toho kazatele vyhledání v nově, jakož vždy nových těch postyllí, to jest sepsaných kázání, se hledá a čenichá a jich přibejvá. Pravda víry, lásky, naděje spasitelná, spasení Boží v lidu puosobící, řídká se nachází jako zrnem v smetech a mezi plevami.«⁹²

Postoj druhé strany ke vzniklému sporu je možno rekonstruovat ze synodních usnesení a některých zmínek Jana Blahoslava. Již roku 1548 se podle zprávy v *Dekretech Jednoty bratrské* ukázalo, že

»sobě někteří kazatelé stejští [...], že nevědí, co kázati na ten nový [pořádek], a lidé že sobě stejští, že zvyklých čtení nemohou slýchati, kteráž někteří z paměti umějí.«⁹³

Proto byl výběr perikop ponechán na svobodném rozhodnutí každého kazatele. Ještě roku 1554 bylo ovšem zdůrazňováno, že přes svobodnou možnost užití starých perikop nemá být opouštěn »pořádek víry obecné křesťanské.«⁹⁴ Pravděpodobně k zásilce rukopisů z Křivoklátu se vztahuje výnos z 10. května 1557 vydaný »za příčinami novými«, který zakazuje komukoli ze správců Jednoty vydávat z vlastního rozhodnutí písně a traktáty:

»Ano by pak kdo co toho dostal, což by třeba někdy od starších aneb někoho z nich uděláno a napsáno bylo, nemá toho žádný stranně vydávati, ovšem v zbory uvoditi.«⁹⁵

V zásilce mohl být kromě rejstříku perikop také první díl *Summovníku*, jehož dokončení je podle přetištěného kolofónu možno datovat »první den po Hromnicech« (3. února) roku 1557. Druhý díl nese datum 16. června 1557, na něj se tak květnové usnesení již vztahovat nemohlo. O synodu ve Sležanech konaném v »pondělí před svatým Bartolomějem« (23. srpna) roku

⁸⁷ První díl *Knih služby Slova Božího* (← pozn. 1), f. Ss v°.

⁸⁸ ČEJKA, M. (ed.): *Historia pravdivá* (← pozn. 18), s. 31.

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ AUGUSTA, Jan: *Umění práce díla Páně služebného dary a milostmi od Krista Pána služebníkuom od něho poslaným danými a svěřenými k vzdělání svatých v jednotu těla jeho v obnovení jich*, [Prostějov] 1560, viz *Knihopis*, č. 855. Citováno dle BEDNÁŘ, František (ed.): *Jan Augusta: Umění práce díla Páně služebného*, in: *Věstník královské české společnosti nauk, třída pro filosofii, historii a filologii*, 1941, č. 2, č. 1-139.

⁹¹ BEDNÁŘ, F. (ed.): *Jan Augusta* (← pozn. 90), s. 93.

⁹² Tamtéž, s. 103.

⁹³ GINDELY, A. (ed.): *Dekrety Jednoty bratrské I* (← pozn. 18), s. 166.

⁹⁴ Tamtéž, s. 175.

⁹⁵ Tamtéž, s. 183.

1557 se autor *Historie pravdivé* v souladu s pozdějším zápisem v dekretech⁹⁶ vyjadřuje jako o čase, kdy bratři k Augustovi »psaním nemohli ani on k nim«, neboť »to bylo na ten čas poodjato«. ⁹⁷ Tehdejší dva biskupové Jan Černý s Matějem Červenkou tedy museli dostat rukopis všech tří dílů *Summovníku* nejpozději před 23. srpnem 1557. ⁹⁸ Zdá se, že důležitý impuls v rozhodování o výběru perikop přinesla doplňující volba biskupů konaná právě ve Sležanech v srpnu roku 1557, kdy byli zvoleni Jiří Izrael a Jan Blahoslav. ⁹⁹ K obnovení písemného styku Augusty s úzkou radou došlo zřejmě až roku 1559, kdy mu na základě jednání v Žeravicích bylo v otázce *Summovníku* sděleno odmítavé stanovisko. ¹⁰⁰

O usnesení žeravického sněmu z roku 1559 nám zachoval zprávu Jan Blahoslav, jenž věnoval sporu o výběr biblických čtení celý rozsáhlejší spis, stylizovanou disputaci známou pod názvem *Pilné rozjímání*. ¹⁰¹ Také Blahoslavův text je psán ze zpětné perspektivy, když je zasazen do doby, kdy »bratr Jan Augusta svoboden jsa místa svého zase užívati počal.« ¹⁰² Spis byl však zřejmě zčásti sestaven již roku 1563, v roce 1565 byl pak z důvodů nové aktuálnosti problému dokončen a oficiálně zapsán. ¹⁰³ Jeho hlavním posláním je obhajoba tisku s názvem *Titulové všech kázání neb Rejstřík titulův všech kázání*, ¹⁰⁴ který byl pořízen v Ivančicích roku 1563. Ve stylizované disputaci je Blahoslavova protistrana specifikována jen nepřímo jako zástupce bratří z Čech, snažící se obhájit řazení perikop striktně podle posloupnosti Apostolika. Zvláště je po celou dobu zdůrazňováno, že tato strana odmítá jakékoli přesuny článků Vyznání víry, kdežto Blahoslav po úvodním celkovém zavržení Apostolika jako osnovy pro liturgická čtení postupně naznačuje, že je schopen kompromisu. Tím má být právě zmíněný *Rejstřík titulův všech kázání*, který zachovává obvyklá čtení a zároveň přistupuje na posloupnost Apostolika v těch případech, kde to neprotiřečí tradici církevního roku. V opačných případech příslušné články přesunuje.

Z perspektivy Blahoslavova *Pilného rozjímání* se zdá, že už od žeravického sněmu z roku 1559 směřovalo rozhodování bratří v otázce perikop právě popsáním směrem. Podle Blahoslavem citovaného usnesení je roku 1559 »nový pořádek« označen za nezávazný a žádající nápravy. Oproti Augustovu inovativnímu řešení se mají používat »čtení a epištoly starobylé« a zároveň je požadováno, »aby nějaká snůška učiněna byla od starších k napravení a doplnění toho, což v pořádku novém příliš proměněno jest.« ¹⁰⁵ Plánovaný spis měl postavit hráz nejen rukopisům Augustovým, ale i Janem Černým vydané pozměněné verzi k *Summovníku* náležejícímu rejstříku perikop. Ten je vystaven Blahoslavově výtce, že nově vybraným perikopám bratřští laikové nerozumí a »nevědí, co čeládce po přečtení jich říci, ba pohříchu někdy i mládenec poslaný k nim.« ¹⁰⁶ Vzhledem k tomu, že kromě nejstaršího pokusného rozšíření nového pořádku mezi bratrské duchovní ¹⁰⁷ není žádný jiný plod Augustovy koncepce konkrétně zmiňován, je pravděpodobné, že většina Blahoslavovy kritiky míří právě až na Černého opravené vydání

⁹⁶ GINDELY, A. (ed.): *Dekrety Jednoty bratrské I* (◀ pozn. 18), s. 204.

⁹⁷ ČEJKA, M. (ed.): *Historia pravdivá* (◀ pozn. 18), s. 31.

⁹⁸ Srov. Bílkovo tvrzení: »I vyšla ven všecka ta kniha pěkně skrz toho kmetě [...] a bratřím v ruce vešla.« viz ČEJKA, M. (ed.): *Historia pravdivá* (◀ pozn. 18), s. 31. K uvedeným datům srov. FRIEDRICH, Gustav: *Rukověť křesťanské chronologie*, Praha – Litomyšl 1997, s. 184-185.

⁹⁹ GINDELY, A. (ed.): *Dekrety Jednoty bratrské I* (◀ pozn. 18), s. 184.

¹⁰⁰ Srov. MÜLLER, J. T.: *Geschichte der Böhmischen Brüder* (◀ pozn. 33), s. 307; WERNISCH, Martin: *Praecularus theologus Unitatis Fratrum (Život a dílo Matěje Červenky)*, habilitační práce, Evangelická teologická fakulta Univerzity Karlovy, Praha 2001, s. 307-308; ŘÍČAN, R.: *Dějiny Jednoty bratrské* (◀ pozn. 39), s. 211; GINDELY, A. (ed.): *Dekrety Jednoty bratrské I* (◀ pozn. 18), s. 202.

¹⁰¹ Dochováno v rukopisech Praha, Národní knihovna České republiky, rkp. XVII E 69, ff. 1^r-47^r, viz UR-BÁNKOVÁ, Emma: *Rukopisy a vzácné tisky pražské univerzitní knihovny*, Praha 1957, s. 45; a Praha, Národní archiv, depozit Herrnhut, Archiv der Brüdergemeinde, rkp. AB II, R 1, č. 1, sv. IX, ff. 64^r-101^r. Jako výchozí pramen, k němuž se budeme odkazovat, bereme zde rukopis pražský.

¹⁰² Tento úvodní text obsahuje pouze Praha, Národní archiv, depozit Herrnhut, Archiv der Brüdergemeinde, rkp. AB II, R 1, č. 1, sv. IX, f. 64^r.

¹⁰³ Srov. BAŤOVÁ, E.: *Augustovo Registrum* (◀ pozn. 60), s. 205; JUST, Jiří: *Bibliografie k dějinám Jednoty bratrské*, in: http://tarantula.ruk.cuni.cz/ETFKCD-32-version1-lit_jb.pdf, vyhledáno 26. 4. 2015. Škarka datuje spis rokem 1563; viz ŠKARKA, Antonín: *Jan Blahoslav (Literárně historický portrét, přípravná studie k Dějinám české literatury)*, in: *Česká literatura* 6, 1958, č. 2, s. 160.

¹⁰⁴ Praha, Národní knihovna České republiky, rkp. XVII E 69, ff. 3^v, 23^v.

¹⁰⁵ Tamtéž, f. 25^v.

¹⁰⁶ Tamtéž, f. 43^v.

¹⁰⁷ Tamtéž, f. 25^r; srov. GINDELY, A. (ed.): *Dekrety Jednoty bratrské I* (◀ pozn. 18), s. 166.

rejstříku, rozšířené o plné znění biblických textů, dochované jako *Registrum aneb Zpráva, co se kdy a o čem čísti má z let 1557-1559*.¹⁰⁸

Jan Blahoslav postupně popisuje, jak byl kompromis vytvářen a uváděn do praxe: Roku 1560 byla tato práce údajně znovu svěřena Janu Černému, aby »vyhledával a formoval to, zkoušuje, jak se bude moci ten prostředek způsobiti, aby z těch obou pořádků jeden učiněn byl.«¹⁰⁹ O rok později při širokém projednávání problému perikop bylo – zřejmě na sněmu v Přerově¹¹⁰ – usneseno, aby

»šetřen byl [...] pořádek, kterýž v sobě má symbolum Apostolorum, víru obecnú křesťanskou dvanácti článků. Avšak tak, aby památky vejročné, v lidu křesťanském obvyklé, nebyly proměňovány neb lehčeny, ani jaké neobvyklé, jimiž by jen drážděn byl svět, vyzdvihovány. [...] Pročež také čtení a epištoly podlé starobylé zvyklosti, jichž otcové naši dobře užívali, aby nebyly opouštiny.«¹¹¹

V téže době byl Augustovi poslán ostře formulovaný dopis pojatý jako »jednomyslná a konečná« odpověď na jeho záměry se *Summovníkem* i na jeho »příznání se k straně podobojí«, oznamující, že »těch vašich žádostí již mnohokrátě vzkládáných, v nichž se upokojiti nechcete, poněvadž sou proti svědomí našemu, plniti nemíníme a nebudeme.«¹¹² Že jde o »konečné« řešení, je v zápisu ze sněmu opakováno několikrát. Práce nad kompromisním pořadem perikop zároveň pokračovala v započaté linii, když podle Blahoslavova *Pílného rozjímání*

»již ten Rejstřík nový jako pravý prostředek a těch dvou pořádků v jeden spojení a jako šmelcování sepsán *ac colavit*, potom na sněmu starších léta 1562 přijat i vydán [...] k přepisování a užívání i zkoušován od kněží.«¹¹³

Augustovy činy byly téhož roku 1562 ještě ostřeji nazvány »Krista a Jednoty zbavující«, takže ho podle podepsaných bratří již samy jeho skutky »vyloučily a bratrství i kněžství v Jednotě zbavily.«¹¹⁴ V následujícím roce 1563 měla být celá záležitost definitivně uzavřena. Blahoslav shrnuje, že bylo

»obmyšlino to, aby se těch [roku 1562 přijatých] pořádků něctco vytisklo. [...] Protož hned všeho tak necháno bylo, totiž Písni, a ten Rejstřík udělán a hned se vůbec rozdával beze vší překážky na Moravě.«¹¹⁵

Tisk kompromisního pořádku a Blahoslavova rétorická schopnost obhajovat svá stanoviska vytvořily situaci, do které už ani po propuštění z vězení nemohl zřejmě Augusta se svými myšlenkami úspěšně vstoupit. Dochována jsou ještě dvě sněmovní usnesení, která dokládají, že však Augusta ani na svobodě nepřestal tisk *Summovníku* prosazovat. V roce 1567 je znovu »podáno na obor kněží (neb v předešlých sněmích na ně to vloženo bylo), jakým by způsobem služby výroční jednomyslně dítí se měly, podle-li čtení a epištol starodávných, či nějaké nové snůšky; poněvadž i Bratr Johannes způsob a formu toho pohotově má.«¹¹⁶

Rozhodnutí bylo odloženo s odůvodněním, že se »kniha Bratra Johanesa (*Sumovník* řečená) zpravuje a soudí, až se to vykoná. Neb vzíti jim z rukou obvyklý pořádek a jiného nedati atd., větší by zpletek byl.«¹¹⁷ Pravděpodobně však již nebylo možné zvrátit nejméně osm let staré stanovisko, které kněží nyní zopakovali, totiž »aby podle čtení výročních ty služby konány byly.«¹¹⁸ Z posledního dochovaného výnosu *Dekretů Jednoty bratrské* o *Summovníku* vyplývá, že při osobním jednání s Augustou, kdy mu byl zamýšlený tisk knihy rozmlouván, opět nedošlo ke vzájemné shodě, a tak byl roku 1570 zformulován úzkou radou ve věci *Summovníku* úředně archivovaný dopis. Čteme zde, že »předce ta kniha se dělá a s ní se pospíchá.« Proto zasnívá prosba, aby »na ten čas tištění té knihy zanechali,«¹¹⁹ neboť

¹⁰⁸ [*Registrum aneb Zpráva*], s. l. s. a.; viz *Knihopis*, č. 14768.

¹⁰⁹ Praha, Národní knihovna České republiky, rkp. XVII E 69, f. 26^r.

¹¹⁰ Srov. GINDELY, A. (ed.): *Dekrety Jednoty bratrské I* (◀ pozn. 18), s. 203.

¹¹¹ Praha, Národní knihovna České republiky, rkp. XVII E 69, f. 26^r.

¹¹² GINDELY, A. (ed.): *Dekrety Jednoty bratrské I* (◀ pozn. 18), s. 203-206.

¹¹³ Praha, Národní knihovna České republiky, rkp. XVII E 69, f. 28^r.

¹¹⁴ GINDELY, A. (ed.): *Dekrety Jednoty bratrské I* (◀ pozn. 18), s. 213.

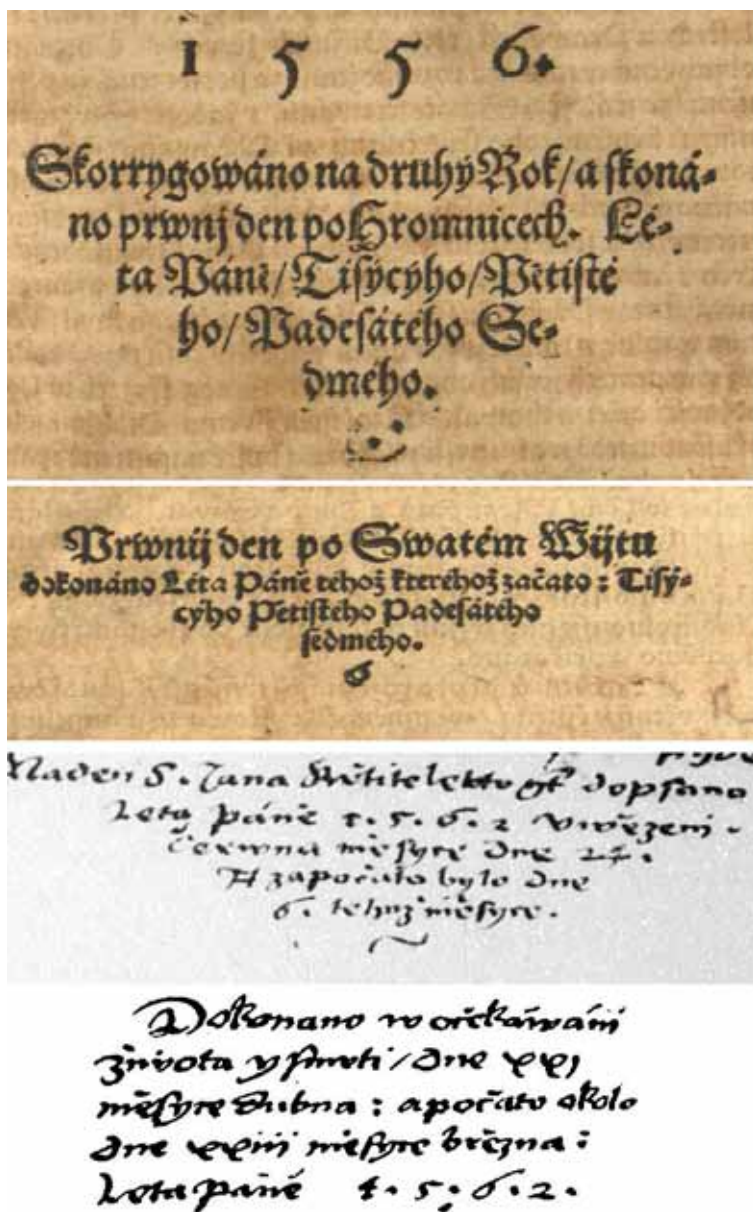
¹¹⁵ Praha, Národní knihovna České republiky, rkp. XVII E 69, ff. 28^r-28^v.

¹¹⁶ GINDELY, A. (ed.): *Dekrety Jednoty bratrské I* (◀ pozn. 18), s. 223.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 224.

¹¹⁸ Tamtéž, s. 223.

¹¹⁹ Tamtéž, s. 229.

Obr. 3a-d: Srovnání kolofónů tisku *Knih služby Slova Božího*, s. I. s. a., f. Ss iv^r, Z v^r a rukopisů Wien, Österreichische Nationalbibliothek, rkp. 7457, f. 149^v a Wien, Österreichische Nationalbibliothek, rkp. 7458, f. 93^v

Citované doklady jednoznačně směřují k roku 1570 jako k datu, kdy byl tisk *Summovníku* započat, ale ještě neukončen. Všechna starší svědectví naopak naplňuje napětí, které způsobovala dlouhodobá snaha Jana Augusty o vytištění *Summovníku* a silný nesouhlas s takovým jednáním ze strany úzké rady. Je proto více než pravděpodobné, že datované kolofóny v závěru obou dílů knihy, tedy »první den po Hromnicích« (3. února) 1557 a »první den po svatém Vítku« (16. června) 1557,¹²² představují doslovný přetisk z rukopisné podoby knihy, k němuž snad záměrně nebyl doplněn text o datu, místu a původci tisku. Formulačně velmi podobné – značně subjektivně laděné – kolofóny (➤ obr. 3) jsou ostatně dochované v jiných rukopisech, které

»té knihy vydáním velmi se zle i pravdě, kterou Pán Bůh v Jednotě této má, i jejím účastníkům i vám také poslouží. Neb ačkoli to vše, což v ní jest dobrého, s Písmy svatými i s confessi se srovnávajícího, nám by milé a vzácné bylo, ale některé věci při tom položené nám nemohou než velmi odporné býti, k nimž my se přiznati a jich přijíti nijakž nemůžeme pro svědomí své. Protož žádáme, aby toho všeho [...] odloženo bylo, však to nepřiliš dlouhé prodlení a poodložení nic tomu všemu, což již vytištěno jest, na škodu nebude. Také, bude-li tak vůle Boží, ne nesnadně i dílo to raději doma doděláno býti může, poněvadž impressi svou dostatečnou v Jednotě máme, a mnohem bezpečněji [...]. Jestliže pak této naší nynější žádosti a prosby přijíti a uslyšeti nebudete chtíti [...], podle povinnosti naší učiniti a činiti musíme [...]. Tím vším, což jste vy již učinili a učiníte [...], žádnému se v svých předsevzetích upamatovati nedadouce, ale všemi pohrdající, i což my z místa svého činíme [...], vinni před Bohem, Jednotou i přede všemi pobožnými a věrnými lidmi býti nechceme.«¹²⁰

Nejrozsáhlejší dochovaná pasáž týkající se v *Dekretech Jednoty bratrské* prokazatelně přímo *Summovníku* měla zřejmě sloužit zároveň jako důkaz o poslední upřímné snaze o komunikaci s Augustou, po níž již musel být tisk z rozhodnutí úzké rady zastaven či zakázán. Dochování pouhých dvou dílů z Bílkem avizovaných tří i existence mnohých zlomků je dokladem právě tohoto cenzurního zásahu. Zda však měli bratři skutečně možnost zastavit v soukromé tiskárně započatou výrobu knihy či zda je absence třetího dílu *Summovníku* zapříčinněná až Augustovou smrtí, jak se domníval Josef Theodor Müller,¹²¹ o tom již prameny mlčí.

¹²⁰ GINDELY, A. (ed.): *Dekrety Jednoty bratrské I* (◀ pozn. 18)s. 229-230.

¹²¹ MÜLLER, J. T.: *Geschichte der Böhmischen Brüder* (◀ pozn. 33), s. 368.

¹²² »Nu, buď z toho Pánu Bohu dík a chvála, což tuto dal napsati až potuďto s rozličnými překážkami. Psalo by se i dále, není na čem ani čím, nelze se toho dlouhým časem ani dokoupiti, ani dožebati, zjevně ani tajně, pro velikou bezbožnost a její tyranství. Jehož ty, všemohoucí odplatiteli spravedlnosti a mstiteli nepravosti, buď věrný a spravedlivý soudce a dej nad ním viděti slávu svou. O čemž nepochybují, že učiniti ráčíš. Amen. Léta Páně 1556. skorigováno na druhý rok a skonáno první den po Hromnicích Léta Páně 1557.« viz *První díl Knih služby Slova Božího* (◀ pozn. 1), ff. Ss iii^r-iv^r. »Aj, toť již dokonán jest, ač nuzně, však bez překážky, druhý díl knihy této. [...] Tobě, jenž si to dáti a puosobiti ráčil, ano i žádosti mé předešlé a prosby přítomné naplňovati, budiž dík a chvála od lidu tvého věrného, vděčného milostí tvých, vzdávána. A račiž jim dátti toho s milostí užívati spasitedlně k oslavení Syna svého Ježíše Krista, Pána našeho. Amen. První den po svatém Vítku dokonáno Léta Páně téhož, kteréhož začato, 1557.« viz *První díl Knih služby Slova Božího* (◀ pozn. 1), ff. Z iv^r-v^r.

Augusta či Jakub Bílek pořídili ve vězení, konkrétně v *Písních o všech pravdách a milostech Božích víry Apoštolské* z roku 1562¹²³ a ve spisu *Smysl a úmysl Kristův jeho vlastní svátosti Večeře jeho* z téhož roku.¹²⁴

Otázka rukopisů

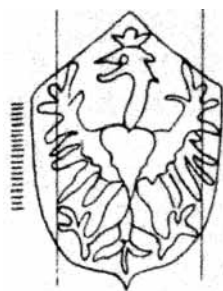
Na závěr rozboru dobových zpráv o *Summovníku* je ještě zapotřebí zmínit Blahoslavovu kritiku zahrnutou v autorově *Grammatice české*.¹²⁵ Blahoslav zmiňuje *Summovník* z jazykového hlediska na několika místech své práce, pro datování knihy byla však pro předchozí badatele důležitá zejména zmínka, že

»ta kniha, *Summovník*, některým pobožným a rozumným lidem v ruce již přišla, a tudíž snad na světlo všechněm oudům Jednoty, a strach [mám, že] i jiným, vyskočí.«¹²⁶

Výklad jednotlivých Blahoslavových zmínek v *Grammatice* je nutno činit s vědomím dlouholetého postupného vzniku textu tohoto díla, kde se prolínají zápisy různého stáří (jak ukazují například proměnlivý význam frekventovaného výrazu »v Písních« a »v Písních starých«, značí různé edice kancionálu od nedochovaného vydání z roku 1519 až po ivančický tisk z roku 1564).¹²⁷ Rok 1571, představující datum dokončení a zveřejnění spisu, nelze proto brát jako *datum post quem*, od něž by bylo možné odvodit dobu tisku *Summovníku*. Výše citovaná zmínka, následovaná řadou obezřetných slov o vážnosti knihy u mnohých členů Jednoty, odpovídá spíše době kolem roku 1567, kdy ze synodálního usnesení víme, že byl *Summovník* podroben novému ohledání úzké rady.¹²⁸

Větší problém – který však musí uceleněji vyřešit až další výzkum – se ukazuje při porovnání konkrétních Blahoslavem citovaných pasáží textu *Summovníku* s obsahem *Knih služby Slova Božího*. Jen necelá třetina citovaných (většinou biblických) úryvků totiž odpovídá znění tisku.¹²⁹ Zbývající jsou buď přeloženy zcela odlišně, nebo nejsou příslušné perikopy vůbec v *Knihách služby Slova Božího* zahrnuty. Obdobné nesrovnalosti ovšem nacházíme rovněž při srovnání Blahoslavem citovaných úryvků písňových textů se zněním tištěných kancionálů. Otevírá se tak otázka Blahoslavových zdrojů, která zároveň naznačuje, že mezi rukopisnou a tištěnou verzí *Summovníku* mohl být značný, dnes bohužel již jen těžko posouditelný rozdíl.

Oprávněnost těchto úvah dokládá také nedávno identifikovaný rukopisný zlomek, jehož text odpovídá úryvkům z tisku *Knih služby Slova Božího* (► obr. 4). Jde o 20 volných folií uložených v Knihovně Národního muzea pod signaturou 1 D b 1/24/a.¹³⁰ Přestože je autory katalogu *Rukopisných zlomků Knihovny Národního muzea* datován na počátek 17. století, po průzkumu filigránů je nutno tuto dataci přehodnotit. Zlomek obsahuje v převážné většině filigrán orlice v erbu, jenž je podle Briqueta dochován v Olomouci v letech 1550-1566 (► obr. 5).¹³¹ Druhý, pouze zřídka se vyskytující vodoznak je erb se dvěma rybami, jehož varianta je podle Briqueta doložena v Brně v letech 1564-1565 a v Olomouci v letech 1566-1571.¹³² Moravský původ zlomku potvrzuje i kontext ostatních společně dochovaných fragmentů. Jde většinou o dopisy adresované kolem roku 1607 přerovskému knihaři Václavu Valentovi, které byly následně

Obr. 5:
Filigrán rukopisného zlomku z Knihovny Národního muzea v Praze, rkp. 1 D b 1/24/a, podle BRIQUET, Charles: *Les Filigranes. Dictionnaire historique des Marques du Papier*, sv. 1, Leipzig 1923, s. 30, č. 216.

¹²³ »Na den sv. Jana Křtitele toto jest dopsáno Léta Páně 1562 u vězení, června měsíce, dne 24. A započato bylo dne 6. téhož měsíce.« viz Wien, Österreichische Nationalbibliothek, rkp. 7457, f. 149^v; viz SCHWARZENBERG, K.: *Katalog* (◀ pozn. 34), s. 293-294.

¹²⁴ »Dokonáno v očekávání života i smrti dne 21. měsíce dubna. A počato okolo dne 23. měsíce března Léta Páně 1562.« viz Wien, Österreichische Nationalbibliothek, rkp. 7458, f. 93^v; viz SCHWARZENBERG, K.: *Katalog* (◀ pozn. 34), s. 294.

¹²⁵ Brno, Moravská zemská knihovna, rkp. 114. Citováno dle ČEJKA, Mirek: *Grammatica česká*, in: <https://mirekcejkaa.wordpress.com/blahoslav/>, vyhledáno 26. 4. 2015.

¹²⁶ ČEJKA, M.: *Grammatica česká* (◀ pozn. 125), s. 314.

¹²⁷ Srov. BAŤOVÁ, E.: *Augustovo Registrum* (◀ pozn. 60), s. 210-211.

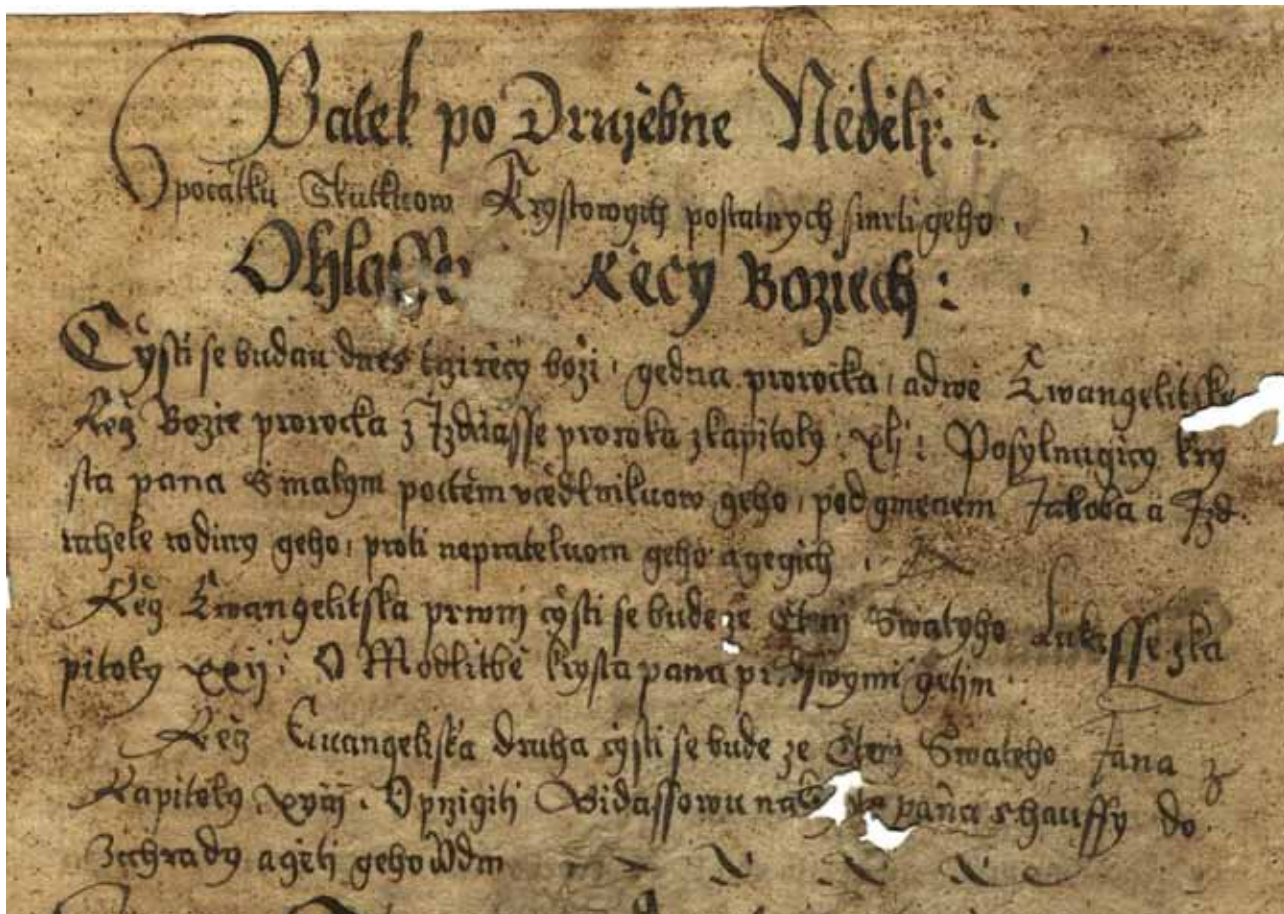
¹²⁸ Srov. GINDELY, A. (ed.): *Dekrety Jednoty bratrské I* (◀ pozn. 18), 223-224.

¹²⁹ Přesně odpovídají citáty J 9,22 a J 9,37: »Častokrát to slovo položil: Judští, Judských etc. Báli se Judských. Mohl nechati starého Židě, nebo tak se obecně vykládá Iudaeus Žid, a ne Judský. Item, locum Iohannis vyložil: A viděl si ho, a kterýž mluví s tebou etc.« viz ČEJKA, M.: *Grammatica česká* (◀ pozn. 125), s. 315; *První díl Knih služby Slova Božího* (◀ pozn. 1), ff. Iii ii^v-Iii iiiⁱ.

¹³⁰ BROM, V. a kol.: *Rukopisné zlomky Knihovny Národního muzea* (◀ pozn. 16), s. 94.

¹³¹ BRIQUET, Charles: *Les filigranes. Dictionnaire historique des marques du papier*, sv. 1, Leipzig 1923, s. 30, č. 216.

¹³² Tamtéž, s. 156, č. 2100.

Obr. 4:

Praha: Knihovna
Národního muzea,
rkp. 1 D b 1/24/a, f. 9^v

použity v lepenkové vazbě.¹³³ Z toho lze usuzovat, že jde o rukopis vytvořený v šedesátých letech 16. století snad v Přerově či jinde na Moravě, jehož části byly na počátku 17. století užívány jako materiál v bratrské knihařské dílně. Text tohoto rukopisu byl tedy pravděpodobně zapsán dříve, než bylo Janem Augustou přistoupeno k soukromému vydání *Summovníku*. Výzkum Jiřího Justa ukázal, že naznačený způsob pozdější likvidace knihy je zcela typický, jak dokazuje množství zlomků tištěných exemplářů *Summovníku* nalezených v bratrských vazbách.¹³⁴

Přestože se vzhledem k fragmentárnosti rukopisu nepodařilo zatím potvrdit, že by šlo přímo o Janem Blahoslavem citovanou variantu textu, odpovídá předpokládaná doba jeho vzniku okolnostem, kdy se *Summovník* znovu »zpravuje a soudí«.¹³⁵ Jistě však jde o verzi do jisté míry nezávislou na *Knihách služby Slova Božího*, neboť zde chybí kompletní znění perikop, doplněných do tisku snad až druhotně kvůli změnám učiněným při jejich vydání Janem Černým.

Závěrem

Recepte bratrského díla, které se po dvě staletí považovalo za ztracené a které bylo ve své době spojeno s kontroverzním přijetím nejen v kruzích obou českých legálních církví, ale i v prostředí samotné Jednoty bratrské, je pozoruhodným příkladem ideologického pojmání historického tématu, jež nelze konfrontovat s objektivním pramenným výzkumem. Do značné míry smyšlená představa o Augustově *Summovníku* se tak stala v očích některých moderních historiků vzorem odpudivého klerikálního myšlení, ohrožujícího i tak laickou církev, jakou byla Jednota bratrská. S novými důrazy v evangelické teologii začal být sice i tento spis chápán pozitivně jako výraz ekumenismu, oba koncepty však představují stejně zavádějící, na pramenném materiálu se nijak nezakládající hypotézu.

Ze studia dobových svědectví i struktury díla samého vyplývá, že myšlenkový základ *Summovníku* vychází zcela ze starších Augustových konceptů navázaných na konfesijní situaci první poloviny čtyřicátých let 16. století. Použití Apostolika jako osnovy pro novou koncepci liturgických perikop má – v souladu se starší bratrskou tradicí i s Augustovými vlastními spi-

¹³³ BROM, V. a kol.: *Rukopisné zlomky Knihovny Národního muzea* (↵ pozn. 16), s. 94-99.

¹³⁴ Srov. autorovu připravovanou studii.

¹³⁵ Srov. GINDELY, A. (ed.): *Dekrety Jednoty bratrské I* (↵ pozn. 18), 224.

sy – zdůraznit odlišnost bratrského vyznání od vyznání utrakvistického a dát tím najevo trvalou potřebu oddělení. Následný spor Augusty s úzkou radou o takto manifestačně (tedy skrze dosud českou reformaci nezpochybněnou posloupnost temporálního cyklu liturgického roku) pojatou výlučnost Jednoty bratrské ukazuje více než co jiného dva těžko slučitelné paralelní světy myšlení různých bratrských generací s odlišnými východisky výchovy i vzdělání. Na rozdíl od badatelů hledajících v dochovaných i nedochovaných spisech znaky Augustovy »dialektické povahy« se tedy domnívám, že Augustova i Blahoslavova argumentace je stejně důsledná a přesvědčivá, každá však čerpá z jiného myšlenkového vzorce – jak se snad podařilo ukázat i pomocí výše uvedených citátů.

Rozbor dobových zpráv o *Summovníku* vedl zároveň k potvrzení roku 1570 jako jediného konkrétního data, které je v pramenech spojeno s tištěním knihy a které je v této souvislosti v souladu s celým kontextem bratrského sporu o perikopy. Díky filigránu pražské papírny z roku 1569 i díky úvahám o tiskařské odpovědnosti Jiřího Melantricha se jako reálný ukazuje starší předpoklad Josepha Theodora Müllera o vydání knihy v Praze. Do jaké míry byly však exempláře *Knih služby Slova Božího* rozšířeny a jakým způsobem došlo k zastavení tisku či jeho distribuce, však musí ukázat až další výzkum.